

שאלות חזרה – מסכת מכות (פרק שני)

שאלות ארוכות

1. "תנו רבנו: 'בשגגה' פרט למזיד, 'בבלי דעת' פרט למתכוין" (דף ז ע"ב)
א. מדוע לא הגיוני שהברייתא באה למעט את דינו של הרוצח במזיד?
ב. למסקנה, מה כוונת הברייתא "פרט למתכוין"? (על איזה מתכוין מדובר?)
ג. איזה כלל עקרוני לומדים מהפסוק "ויפל עליו וימות" לגבי דיני גלות לרוצח בשגגה?

2. "הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה" (דף ח ע"א)
א. מה הקושי שבדברי המשנה הללו?
ב. באיזה מקרה בדיוק מדובר במשנה למסקנת הגמרא?
ג. באיזה מקרה פוטר ר' אליעזר בן יעקב את הזורק הזה, ומה המקור לשיטתו?

3. האב גולה על ידו הבן והבן גולה על ידו האב הכלל גולין על ידו ישראל
(דף ח ע"ב)
א. באיזה מקרה בדיוק מדובר בדין הראשון שבמשנה (שהרי הגמרא הקשתה על כך: "והאמרת יצא האב המכה את בנו")?
ב. הגמרא הקשתה על הדין השני שבמשנה: "ורמינהי: 'מכה נפש' - פרט למכה אביו". ציין תירוץ אחד שתירצה הגמרא לקושיה זו.
ג. מה בא הדין השלישי לרבות?

4. הסומא אינו גולה דברי רבי יהודה ר' מאיר אומר גולה השונא אינו גולה רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד רבי שמעון אומר יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה (דף ט ע"ב)
א. מה הפסוק ממנו למדו רבי יהודה ור' מאיר את דין סומא וכיצד למדו זאת?
ב. הגמרא הקשתה על ר' דברי ר' יוסי: "והא לא אתרו ביה" – מה תירוץ הגמרא לקושיה זו?
ג. מה הכלל שקבע ר' שמעון? (=מה הכלל שהובא בהמשך דברי ר' שמעון במשנה)? – באר את הכלל.

5. ערי מקלט (דף ט ע"ב, דף י ע"א)
א. באלו שני אזורים ממוקמים שש ערי המקלט, ומי הבדיל אותן?
ב. "בגלעד שכיחי רוצחים" – על איזה קושיה בא תירוץ זה לענות וכיצד?
ג. "ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר" – מה ההבדל בין ערים אלו לבין שש ערי המקלט?

6. ערי מקלט (דף יא ע"א-ע"ב)
א. איזה מחלוקת נבעה מכך שלא מוזכר "הגדול" בפסוק: "לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן"?
ב. "ותא שמע נגמר דינו בלא כהן גדול אינו יוצא משם לעולם" – מה ניסתה הגמרא להוכיח?
ג. "טוביה חטא, וזיגוד מנגיד?" – בעקבות איזה אירוע נהפך משפט זה למשל? (רש"י)

7. משנגמר דינו מת כהן גדול – הרי זה אינו גולה (דף יא ע"ב)
א. מה הטעם?
ב. מה הדין אם נגמר דינו ונעשה כהן גדול בן גרושה (=יצא עליו עדות שהוא חלל)?
ג. מה הדין של מי שנגמר דינו ומת לפני שהספיק לגלות לעיר מקלט, ומה המקור לכך?

שאלות קצרות

1. "ונשל הברזל מן העץ" – איזה הלכה נדרשת מפסוק זה אם סוברים שיש אם למסורת? (דף ז ע"ב)

2. "היינו דקאמר להו ועוד" – באיזה הקשר נאמר? (דף ח ע"א)
3. מה נלמד מהפסוק "ואשר יבוא את רעהו ביער"? (דף ח ע"א)
4. מה נלמד מהפסוק "יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך"? (דף ח ע"א)
5. איזה הלכה נלמדת מהפסוק "בחריש ובקציר תשבות"? (ציון את 2 הדעות) (דף ח ע"ב)
6. מדוע לדעת ר' עקיבא הפסוק "בחריש ובקציר תשבות" לא עוסק בשבת? (רש"י) (דף ח ע"ב)
7. מה נלמד מהפסוק "ראה חיים עם אשה אשר אהבת"? (רש"י) (דף ח ע"ב)
8. "והבן גולה ע"י האב כו' : ורמינהי מכה נפש פרט למכה אביו" – ציין תירוץ אחד שתירצה הגמרא לקושיה זו. (דף ח ע"ב)
9. כיצד יש ליישב את הסתירה בין שני הפסוקים הבאים: (1) "לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים". (2) "והיו לכם הערים למקלט"? (דף ט ע"א)
10. כיצד מיישב רב חסדא (שסובר ש"אומר מותר - פטור") את הקושיה מהפסוק "הנך מת על האשה אשר לקחת"? (דף ט ע"א)
11. בעקבות איזה דין לומד ר' זעירא ש"לא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון"? (דף י ע"א)
12. "מתי ימות זקן זה" – באיזה הקשר נאמר? (דף י ע"א)
13. איזה דבר מכונה "משל הקדמוני"? (רש"י) (דף י ע"ב)
14. מפני מה נאמרה ליהושע פרשת רוצחים בלשון עזה? (2 תשובות) (דף יא ע"א)
15. מה זה "משוח מלחמה"? (רש"י) (דף יא ע"א)
16. מדוע תפילת הרוצחים בשגגה על מיתתו של הכהן הגדול עשויה להועיל ואינה נחשבת ל"קללת חנם לא תבא"? (דף יא ע"א)
17. האם מותר לדור במחילות שמתחת לתחום של עיר מקלט? (דף יב ע"א)
18. שוטר (שהוא שלוחה של מערכת החוק והמשפט) שפעל בהתאם למוטל עליו כדי להבטיח את הסדר הציבורי ותקנתו, ובעקבות כך הרג אדם בשוגג – האם לדעתך צריך לגלות לעיר מקלט, ומדוע?
19. האם נכד חייב בכבוד סבא שלו? הוכח. (דף יב ע"א)
20. בתלמוד הירושלמי לומדים את ההלכה הבאה מאחת המשניות במסכת מכות: מי שחכם במסכת אחת ומכבדים אותו בגלל שנים (כלומר, סבורים שהוא חכם יותר ממה שהוא) – צריך לומר להם, במסכת אחת אני חכם. נסה לחשוב ולגלות מאיזה משנה דין זה?
21. רוצח שגלה לעיר מקלט ויצא ממנה כשמת הכהן הגדול – האם לדעתך ניתן למנות אותו לשררה חדשה? הוכח. (דף יג ע"א)

תשובות לשאלות הארוכות

תשובה לשאלה מס' 1:

- א. כי זה פשיטא, כיוון שהוא בר קטלא ("מזיד - פשיטא! בר קטלא הוא!")
ב. פרט למתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם, לכוני והרג את ישראל, לנפל והרג בן קיימא. [הערה: אין צורך לפרט את הדוגמאות הללו, אלא מספיק העיקרון – שהרי לא ניתן לטעון שהברייתא עוסקת במתכוין רגיל, כי "מתכוין פשיטא בר קטלא הוא!"]
ג. עד שיפול דרך נפילה. מתחייבים בגלות רק כאשר הרצח בוצע בדרך ירידה.

תשובה לשאלה מס' 2:

- א. מזיד הוא! אז מדוע גולה??
ב. אשפה העשויה ליפנות בה בלילה ואין עשויה ליפנות בה ביום ואיכא דמקרי ותיב (פושע לא הוי דהא אינה עשויה ליפנות בה ביום, אונס נמי לא הוי דהא איכא דמקרי ותיב). [– מדובר שזרק לשם אבן (או שסתר את כותלו) ביום].
ג. (1) אם מכשיצאתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה פטור. (2) "ומצא" - פרט לממציא את עצמו.

תשובה לשאלה מס' 3:

- א. כשהאב הכה את בנו כשלימדו אומנות (ולא תורה), כאשר הבן כבר למד אומנות אחרת.
ב. (1) מחלוקת ר' שמעון וחכמים. (2) הברייתא עוסקת כשרק עשה חבורה באביו ולא כשהרגו ("סלקא דעתך אמינא כיון דבמזיד בר קטלא הוא בשוגג נמי ליגלי קמ"ל").
ג. עבד וכותי.

תשובה לשאלה מס' 4:

- א. (1) "בלא ראות". (2) ת"ר בלא ראות פרט לסומא דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר בלא ראות לרבות את הסומא. מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב ואשר יבא את רעהו ביער אפילו סומא אתא בלא ראות מעטיה ורבי מאיר בלא ראות למעט בבלי דעת למעט הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות.
ב. מתניתין רבי יוסי בר יהודה היא דתניא רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד.
ג. (1) הכלל: כל שהוא יכול לומר לדעת הרג אינו גולה, ושלא לדעת הרג הרי זה גולה. (2) ביאור: כל הריגה שיכולין לומר על הריגה זו שלדעת היתה אינו גולה לפי שחשוד על כך, ושלא לדעת הרג כשהריגה זו ודאי שלא לדעת שאין אדם יכול לומר עליה לדעת היתה גולה.

תשובה לשאלה מס' 5:

- א. (1) בעבר הירדן ובארץ כנען. (2) משה הבדיל שלוש ערים בעבר הירדן, ויהושע הבדיל שלוש ערים בארץ כנען.
ב. (1) הקושיה: בעבר הירדן תלת, בארץ ישראל תלת! – חוסר פרופורציה! (2) מכיוון שבגלעד שבעבר הירדן יש הרבה רוצחים אז יש שם צורך בערי מקלט יות מבשאר מקומות. (ראה תוסי' שמרחיב)
ג. הללו (השש) קולטות בין לדעת (=שברח שם לדעת קליטה) בין שלא לדעת, והללו (הארבעים ושתיים) קולטות רק לדעת.

תשובה לשאלה מס' 6:

- א. מחלוקת חכמים ור' יהודה האם מחזירין את הרוצח מעיר המקלט במות הכהן משוח מלחמה (בנוסף למות משוח בשמן המשחה, מרובה בגדים, שעבר ממשיחתו).
ב. הגמרא ניסתה להוכיח שבמיתת כולם הוא חוזר ולא במיתת אחד מהן. ("ואם איתא ליהדר בדהנך")
ג. טוביה חטא, וזיגוד אסהיד ביה ביחידי, שלא היה עד שני בדבר, ונגדיה רב פפא לזיגוד. אמר ליה: טוביה חטא וזיגוד מנגיד?

תשובה לשאלה מס' 7:

- א. קל וחומר: ומה מי שגלה כבר - יצא עכשיו, מי שלא גלה - אינו דין שלא יגלה?
ב. דעה אחת: מתה כהונה (הרי הוא כמת ואין הרוצח גולה). דעה שניה: בטלה כהונה (איגלאי מילתא למפרע שלא היה כהן גדול והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כהן גדול ואינו חוזר לעולם).
ג. מוליכין את עצמותיו לשם, דכתיב: "לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן", ואיזהו ישיבה שהיא בארץ? הוי אומר זו קבורה.

תשובות לשאלות הקצרות

1. אם השיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו והרגו – חייב גלות. [אך אם נשמט הברזל מקתו והרג – אינו גולה]. (מכיוון שיש אם למסורת יש לקרוא את הפסוק: "ונישל" [רש"י: הניקוד הוא – ונישל])
2. בביאור שיטת רבי, בסוגיה של נשמט הברזל מקתו/מן העץ המתבקע. זה הסבר מדוע רבי הביא גם לימוד בגזירה שוה ולא הסתפק בלימוד של אם למסורת כיוון שהוא עצמו למעשה סובר שיש אם למקרא ולכן יש צורך בנימוק נוסף.
3. שלא מתחייבים גלות על הריגה בשוגג במקום פרטי ("מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם – יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק ליכנס לשם").
4. אף אם כבר למדו, מצוה על האב להכות את בנו ועל הרב לרדות את תלמידו להטותם לדרך האמת.
5. (1) ר' עקיבא: שלא יחרוש בשישית חרישה המועלת לשביעית, ואם קצר בשמינית תבואה שהביאה שליש בשביעית – צריך לנהוג בה קדושת שביעית. ("חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית"). (2) ר' ישמעאל: קצירת העומר מותרת בשבת ("מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה").
6. "דעל כרחך בשביעית דשמיטה הכתוב מדבר, דאי כדכתיב, דאיום השביעי קאי, מאי שנא חריש וקציר דנקט".
7. שהאב חייב ללמד את בנו אומנות.
8. (1) מחלוקת ר' שמעון וחכמים. (2) הברייתא עוסקת כשרק עשה חבורה באביו ולא כשהרגו ("סלקא דעתך אמינא כיון דבמזיד בר קטלא הוא בשוגג נמי ליגלי קמ"ל").
9. הפסוק הראשון - בגר תושב שהרג בן תושב (גולה). הפסוק השני - בגר תושב שהרג ישראל (אינו גולה). - "לכם" ולא לגרים).
10. עונש המיתה האמור בפסוק זה הוא לא בידי אדם אלא בידי שמים.
11. תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו. (ולכן יזהר מללמד תלמיד שאינו הגון כדי שלא יביאוהו עונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה).
12. מאי דכתיב: שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך? אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע, שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל, ושמחתי; אמר לו הקב"ה: כי טוב יום בחצריך מאלף, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיד שלמה בנדך להקריב לפני על גבי המזבח.
13. התורה. (שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם) (ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו וגו', כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע וגו', במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שהרגו את הנפש, אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד, לזה אין עדים ולזה אין עדים, הקב"ה מזמינן לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו והרגו, זה שהרג במזיד נהרג, וזה שהרג בשוגג גולה)
14. (1) מפני שהן של תורה [לקיים מצוה הכתובה בתורה]. (2) מפני ששיהם (שלא הפריס לאחר שחלקו מיד עד שנאמר לו מפי הקב"ה).
15. כהן המשוח לומר במלחמה צרכי המלחמה אל ירך לבבכם וכל הענין.
16. כי היה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו.
17. לא.

18. יש לדון לאור הדין של שליח בית דין (דף ח ע"א).

19. "לא קשיא הא בבנו והא בבן בנו", וברש"י: "...והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו".

20. מהמשנה שאומרת: רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם רוצח אני.

21. הריטב"א מדייק מהמשנה: "וחוזר לשררה שהיה בה, דברי רבי מאיר; רבי יהודה אומר: לא היה חוזר לשררה שהיה בה", שגם לר' מאיר אין ממנים אותו לשררה חדשה אלא רק חוזר לשררה הקודמת שהיה בה.